

СОЦІАЛЬНА ДЕСТРУКТИВНІСТЬ ТА МЕДІАТЕРОРИЗМ: КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вікторія Романюк

*Український католицький університет,
вул. Хуторівка, 35а, м. Львів, Україна,
e-mail: romanuk@ucu.edu.ua*

Визначено теоретичні підходи до вивчення поняття „деструкція” у психології, соціології, філософії. Здійснено аналіз поняття „інформаційна війна”. Розглянуто явище медіатероризму та проблеми тероризму в медіа, проаналізовано витoki медіаагресії та її взаємозв’язок із соціальною деструктивністю.

Ключові слова: медіаагресія, медіатероризм, соціальна деструктивність, інформаційна війна, інформаційний тероризм.

В умовах сучасного інформаційного суспільства проблема соціальної деструкції входить у площину медійного простору, адже завдяки сучасним інформаційним технологіям деструктивна дія окремого індивідууму поширюється на всю країну. Саме медійні процеси, які провокують соціальні деструкції, стають причиною соціальних, політичних та національних конфліктів.

Мета статті – проаналізувати витoki медіаагресії та медіатероризму й осмислити взаємозв’язок цих явищ із соціальною деструктивністю. Руйнівні ознаки людини та суспільства завжди цікавили дослідників, але найбільш ґрунтовно поняття „деструкції” психологи, соціологи, філософи та юристи почали вивчати лише у ХХ столітті. Починаючи з 70-х років ХХ століття, у соціальній психології та соціології виникають теорії соціального наочіння (А. Бандура); теорія соціального впливу (Дж. Тедеші, Р. Сміт); теорія соціального пояснення (М. Білліг), які розкривають сутність агресії як форми деструктивності особистості та окреслюють соціологічні й соціально-психологічні моделі цих процесів.

Серед філософів, які вивчали поняття деструкції є такі: М. Хайдеггер, Е. Гуссерль, Ж. Багай. У значенні „деструкції” поняття „деконструкція” використовував Ж. Деррида.

Однією з головних наукових шкіл, у рамках якої досліджували процеси деструкції та проблематику соціальної деструктивності, є Франкфуртська школа. Її представниками вважають Т. Адорно, Г. Маркузе, М. Хоркхаймера та Е. Фромма. Головна теза цих дослідників полягає у тому, що деструкція в соціумі як ознака певних процесів соціального розвитку існувала завжди. Соціальний психолог та філософ Еріх Фромм визначає соціальну деструкцію єдиною можливою формою отримання відчуття „повноти життя” в ситуації ущербного існування людини.

Поняття деструкції означає руйнацію, спрямовану людиною як на зовнішні об'єкти (міжособистісна), так і на себе (особистісна деструктивність). Деструкції, які призводять до зламів системи, соціального устрою, війни, експансії є глобальними (соціальними). Глобальна деструкція є причиною бажання людини спричинити суттєві зміни шляхом руйнації та агресії. Саме ж поняття „агресія” Е. Фромм, як і більшість теоретиків, визначає ключовим у своїй теорії соціальної деструктивності.

У межах цього дослідження особливо цікаво розглянути взаємодію понять медіатероризм та соціальна деструктивність.

Сьогодні медії стають інструментами не лише поширення, але й творення нових форм. В умовах сучасної кризи коло суспільних явищ, які можна позначити терміном „деструктивний”, зросло. Поряд із традиційними – „агресія”, „насилля”, „вандалізм”, „жорстокість” – постають медійні явища – „інформаційна маніпуляція”, „навмисне викривлення інформації”, „залякування”, „демонстрація насилля” тощо. У засобах масової інформації транслиуються повідомлення про масові вбивства, воєнні події, терористичні акти. Російський дослідник А. Вертешин досліджує проблему використання політикою медіаресурсу як транслятора агресії. Під медіаагресією він розглядає цілеспрямоване, системне використання ЗМІ для вимірювання суспільної думки методами, які зачіпають політичні, національні, релігійні, моральні почуття аудиторії [1, с. 49]. Дослідник також зазначає, що останнім часом медіаагресія все частіше досягає форм медіажорстокості та медіанасилля.

У цьому сенсі цікавим для аналізу є поняття „інформаційна війна”. Безумовно, існування явища „інформаційна війна” можливе лише в інформаційному суспільстві. Сьогодні більшість суспільних та політичних процесів переходять у віртуальний простір. Інформаційна війна є не менш складним, ніж традиційні методи ведення війни. Вона включає в себе багато різних стратегій, тактик, форм нападу і захисту.

Говорячи про пропаганду та інформаційну війну, сучасні медіадослідники наголошують на тому, що впливи медій на аудиторію підсилюють деструктивні процеси в суспільстві. На думку фінського громадського діяча П. Куусі, війна – це характерна властивість культурної еволюції, „форма поведінки, яка базується на інформаційній схемі” [2, с. 56]. Якщо П. Куусі говорить здебільшого про культурну та генетичну інформацію, яка призводить до культурних та генетичних мутацій людства, то в контексті медіакультури можна говорити про домінуючу функцію медій у провокуванні суспільних руйнацій та змін.

Вивчаючи деструктивні процеси в медіа, сучасні дослідники особливу увагу звертають на феномен використання медіа-інструментів терористичними угрупованнями. В цьому сенсі варто звернути увагу на поняття „медіатероризм”. Медіатероризм – це залякування цільової аудиторії окремими терористичними організаціями з метою реалізації політичних, соціальних та інших цілей шляхом викликання й поширення в інформаційному просторі інформації, що провокує у глядача почуття страху та панічних станів.

Медіатероризм, який ставить за мету передати „руйнівне повідомлення”, що є частиною терористичного акту, має психологічні впливи на суспільну свідомість і є

інструментом політичної боротьби та за змістом наближається до поняття „інформаційна війна”.

Також близькими за значенням поняттю медіатероризм є „кібер-тероризм”, „електронний-тероризм”, „екранний тероризм”.

У 1975 році американський дослідник тероризму Б. Дженкінс висловив думку про те, що головне, чого прагнуть терористи, це не вбити якомога більше людей, а залучити якомога більше глядачів. У 2006 році після численних прикладів терактів по всьому світі дослідник ґрунтовніше вивчив цю проблему та розширив цю тезу. Він наголосив: „Сьогодні багатьом терористам потрібно якомога більше глядачів та якомога більше жертв” [8]. У поняття жертви він вводить не лише загиблих, а й аудиторію, на яку розраховане медіа-повідомлення.

Майкл Джеттер, професор у Школі економіки і фінансів в Університеті EAFIT в Медельїні, Колумбія проаналізував більше 60 000 терактів між 1970 і 2012. Джеттер зазначає, що за останні 15 років (досліджуваного періоду) „світ пережив страшне, експоненціальне збільшення кількості терактів” [7]. У той же час, стверджує дослідник, терористичні групи все частіше прагнули використовувати засоби масової інформації для просування своїх цілей. Відверті відео обезголовлення Ісламською державою, завантажені в Інтернет, перетворили ІДІЛ у бренд, якого бояться в усьому світі. Також це підняло важливе питання, оскільки такі організації не повинні отримувати „інформаційний кисень”.

Чи це Талібан, Аль-Каїда, Боко Харам або, останнім часом, ІДІЛ – тероризм усюди: на телебаченні, в газетах і радіо. І терористи використовують таку масову ретрансляцію ЗМІ не лише для поширення повідомлень, що створюють страх, а сформувати коло послідовників [7].

Б. Дженкінс пише: „Тероризм спрямований на людей, котрі спостерігають за ним, немов в театрі. Акти насильства привертають увагу своєю „хореографією” та драматичністю”.

Під час російсько-українського конфлікту українські та російські медіа також неодноразово транслювали інформацію, яка мала жорстокий та агресивний зміст. Серед численних прикладів подібних матеріалів варто згадати відеосюжети, присвячені маршу полонених у Донецьку 24 серпня 2014 року, знуцання перед об’єктивами фотографів над жінкою з українським прапором, допити в полонених. Публічне знуцання з поранених під спалахи фото- та відеокамер стало символічним, спланованим, шокуючим приниженням України. Безумовно, журналістика у стані війни, як і в інших умовах, має бути транслятором інформації того, що відбувається у країні. Проте дуже часто подібні дії радше підсилювали агресію у представників різних сторін конфлікту.

Безумовно, „терористичні організації отримують широку увагу засобів масової інформації” – говорить Майкл Джеттер [7], але ЗМІ стають заручниками та співучасниками злочинців, адже фактично своїми діями реалізують фінальну частину терористичного сценарію.

Але не лише терористи створюють акти медіажорстокості. У гонитві за сенсаційністю та видовищністю до таких методів вдаються і українські ЗМІ. Надмірна емоційність,

намагання переконати аудиторію деталями жорстоких дій, насильства лише допомагає творенню „атракціону трагедій”.

Ми є глядачами, учасниками та, певною мірою, співавторами кривавого перформансу. Режисерські постановки псевдоновин із акторами-свідками та видовищні погроми задля відеоряду пропагандистських інформагентств – це один зі способів ведення війни. Медії стали каналом демонстрації кривавих дій, і аудиторія не може протидіяти цьому, а лише спостерігати.

Дослідник медіатероризму Д. В. Прошин називає ці процеси „м’якими методами” тероризму, коли завдяки медійному впливу відбувається своєрідне звикання та поступова легітимізація діяльності терористичних об’єднань.

З іншого боку, медіадослідники говорять про те, що медії – це відображення стану суспільства, і вони виконують його потреби, а глобальні руйнації закладені в самому соціумі, що згодом реалізувались і у реальному, і у віртуальному вимірі.

Спробуємо проаналізувати витoki цього явища на прикладі теорії соціокультурної деструктивності Е. Фромма. Проблему соціальної деструктивності він досліджував у контексті теорії „втечі від свободи”. Учений пише: „Ми наївно вважаємо, що єдине, що нам потрібно робити, – це захищати свободу від тих сил, які їй загрожують ззовні. Ми зовсім забуваємо одну просту істину – проблема свободи – проблема не тільки кількісна, але й якісна” [5]. Причина у внутрішньому стані людини, її особистому прагненні до змін та її особисті мотиви. Йдеться про ідею відмови від свободи своєї особистості задля того, щоб з’єднати своє „Я” із чимось або кимось зовнішнім з метою долучення до його сили [4]. Можливо, у прагненні долучитися до „сильнішого”, увагу аудиторії привертають ті інформаційні канали, які своєю агресією уособлюють певну силу. У цьому контексті вислів „знання – сила” набуває прямого значення, адже інформація впливає на аудиторію неначе зброя.

Важливою функцією соціальної деструкції Е. Фромм називає процес самовизначення. Головна ознака самовизначення як елемент самоідентифікації – це саморепрезентація. Йдеться про агресивну форму самоствердження, домінування „Я” у межах опозиції до іншого. Безумовно, в умовах інформаційного суспільства процеси самовизначення і на особистісному, і на суспільному рівнях відбуваються із зазіранням на опозицію, якою стають медійні образи. Але багатоканальність медій як ретранслятора симулякрів не дає можливості створити однозначних, особливо у кризових умовах, чітких орієнтирів.

В умовах, коли відносність змістів, які транслюють у ЗМІ, поглиблюється, руйнівні, деструктивні процеси посилюються. Адже, яка зазначає Е. Фромм: „Руйнівні для життя процеси – це також своєрідна відповідь на екзистенційні потреби людини” [4].

Список використаної літератури

1. Вертешин А. И. Деструктивность медиаагрессии в журналистском творчестве: к проблеме развития экологии зрительского восприятия / А. И. Вертешин // Экология человека. – 2006. – № 5. – С. 48–51.

2. Кууси П. Этот человеческий мир / П. Кууси. – М., 1988. – 368 с.
3. Лысак И. В. Философско-антропологический анализ деструктивной деятельности современного человека / И. В. Лысак. – Ростов-на-Дону – Таганрог : Изд-во СКНЦ ВШ, Изд-во ТРТУ, 2004. – 160 с.
4. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М., 1994. – 447 с.
5. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. : Академический проект, 2007. – 270 с.
6. Downing J. Radical media: rebellious communication and social movements / John Downing. – Thousand Oaks, Calif. : Sage, 2001. – 425 p.
7. Doward J. Media coverage of terrorism «leads to further violence» [Electronic resource] / Jamie Doward. – Access mode: <http://www.theguardian.com/media/2015/aug/01/media-coverage-terrorism-further-violence>
8. Jenkins B. Unconquerable Nation: Knowing Our Enemy, Strengthening Ourselves [Electronic resource] / B. Jenkins. – Access mode: http://www.rand.org/pubs/monographs/2006/RAND_MG454.pdf.
9. Mutua M. The Role of the Media in influencing the war against Terrorism / Martin Mutua. – University of Nairobi, 2013. – 133 p.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.15

Прийнята до друку 09.12.15

SOCIAL DESTRUCTIVENESS AND MEDIA-TERRORISM: CONCEPTUAL AND THEORETICAL APPROACH

Viktoria Romaniuk

*Ukrainian Catholic University,
Khutorivka Str., 35a, Lviv, Ukraine,
e-mail: romanuk@ucu.edu.ua*

This paper defines theoretical approaches to studying of “destruction” in psychology, sociology and philosophy based on the analysis of the concept of “information war”. The phenomenon of media terrorism is seen as a way of intimidating the media target groups by specific terrorist organizations to implement political, social and other aims by inducing and dissemination of information in the information space that provokes among the viewers a sense of fear and panic. Also this paper looks into if intensive coverage of terrorism in media fuel terrorism, analyzes the origins of media aggression and its relationship with social destructiveness.

According to one school of thought, terrorist organizations get huge media attention and by this media become hostages or even accomplices in their crimes as they play concluding part in terrorists’ scenario.

Also paper analyzes “soft forms of terrorism” practiced by media itself when they use the same methods as terrorists to achieve competitive speed and tabloid form of presenting content such as overwhelming emotion concentration, giving the audience too graphic content or using any other forms of cruelty to create “the attraction of tragedies.”

Key words: media aggression, media terrorism, social destructiveness, information war, information terrorism.